

МЕТОДОЛОГІЯ, МЕТОДИКА, МЕТОД: ПІДХОДИ ДО ВИЗНАЧЕННЯ

Встановлено та узагальнено підходи до визначення суті понять "методологія", "методика" й "метод", окреслено зміст і складові виявлених підходів. За результатами проведеного дослідження сформовано та обґрунтовано дефініції зазначених категорій

Ключові слова: методологія, методика, метод

Постановка проблеми. Безперервний процес економічного та технічного розвитку, що є результатом реалізації наукових знань, впливає на підвищення актуальності проблем методології дослідження. Методологія становить основу наукового пізнання, оскільки виступає категорією, що узагальнює засоби та прийоми дослідження, а отже, сприяє контролю пізнавальних дій. Ефективне методологічне забезпечення пізнавальної та практичної діяльності створює підґрунтя для раціоналізації процесів дослідження та якості отриманих результатів. Таким чином, методологічні знання відіграють визначальну роль у розвитку будь-якої науки. Основою таких знань виступає правильне розуміння сутності методології як категорії дослідження.

Стан вивчення проблеми. Сучасна теорія наукового пізнання характеризується неоднорідністю підходів щодо визначення суті та складових методології дослідження. Останнє обумовлює недосконалість теоретичного підґрунтя пізнавального процесу, його дезорганізацію, а отже й знижує рівень аргументованості отриманих результатів. Вищенаведене обґрунтовує необхідність аналізу й оцінки підходів до визначення суті методології як невід'ємної категорії у концепції наукового дослідження.

Мета дослідження. Обґрунтованість суті методології та її компонентів забезпечить ефективність формування й організації діяльності у теоретичній та практичній сферах. Поряд з тим, результати дослідження підходів до трактування зазначеного поняття дадуть змогу не лише виявити найдоцільніші з них, а й сформулюють підґрунтя для подальшого удосконалення теорії методології.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Вагомий внесок у розвиток теоретичних основ методології, у межах філософської науки, зробили В.П. Кохановський, Д.О. Новіков та В.П. Новіков. Крім того, сутність методології розглядали О.А. Даниленко, В.Б. Захожай, Д.Л. Єрін, А.М. Єріна, В.С. Марцин, Н.Г. Міненко, Д.М. Стеченко, Г.С. Цехмістрова, О.С. Чмир та інші.

Викладення основного матеріалу. Визначення того чи іншого поняття наводяться у довідковій літературі, з огляду на що, інформаційною базою для групування існуючих підходів щодо трактування поняття методології обрано вказаний вид літератури. У процесі проведеного дослідження проаналізовано визначення методології на сторінках словників та енциклопедій. Узагальнення отриманих результатів представлено на рисунку 1.

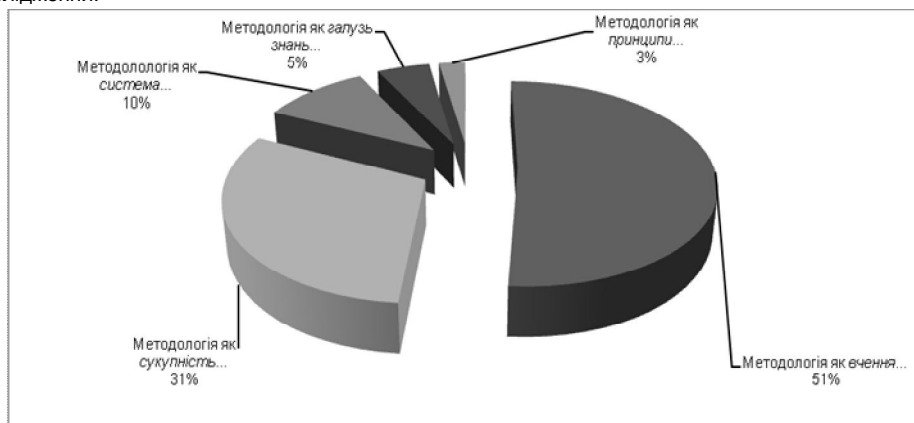

Рис. 1. Загальні підходи до визначення методології

За результатами проведеного дослідження встановлено, що серед підходів до трактування суті методології домінують ті, у межах яких вона визначена як вчення (51 %) або як сукупність відповідного методичного інструментарію та теоретичних компонентів (31 %). Вважаємо, що зазначені підходи потребують детальнішого аналізу їх компонентів, що буде наведено нижче.

У розрізі проведеного узагальнення (рис. 1) також встановлено менш розповсюджені підходи у порівнянні з вищенаведеними. Зокрема, одним із них є визначення методології як системи принципів і способів організації та впорядкування теоретичної й практичної діяльності, а також вчення про цю систему. Суть даного підходу розкрито у філософських енциклопедичних словниках за редакцією С.С. Аверінцева, Е.А. Араб-Огли, Л.Ф. Іллічова, С.М. Ковальова, Н.М. Ланда, В.Г. Панова, П.М. Федосєєва та ін. Авторами обґрунтовується необхідність формування категорії методології, що зумовлена потребою у накопиченні та передачі

відповідного соціального досвіду, яка призвела до формалізації наявних принципів, прийомів і операцій пізнання. Вищенаведене обумовило перехід від неявного вираження в практичних формах взаємовідносин людей з об'єктивним світом до подальшого формування в спеціальний предмет раціонального пізнання та фіксування системи соціально апробованих правил та нормативів пізнання й діяльності, які співвідносяться з властивостями та законами дійсності [38, с. 365]. Поряд з тим, у межах проаналізованого підходу, М.П. Бажан, І.К. Білодід, В.Г. Бондарчук, П.А. Власюк, Б.В. Гнеденко, І.О. Гуржій, О.З. Жмудський, Р.Є. Кавецький та інші розглядають поняття методології як систему принципів підходу до вивчення явищ об'єктивної дійсності. Таким чином, зазначена категорія трактується як певна теоретична основа процесу діяльності будь-якого виду.

Досить схожим до наведеного вище підходу є визначення методології як принципів організації методів, їх узагальнення у науковому трактуванні, що наведено

авторами Великої економічної енциклопедії Т.П. Варламовою, Н.А. Васильєвою, Л.М. Негановою та іншими [3, с. 375].

Одним із підходів є трактування методології як галузі знань. У межах останнього виділено два визначення. Зокрема, у Філософському словнику за редакцією І.Т. Фролова, методологія розглядається як галузь знання, що вивчає засоби, передумови та принципи пізнавальної та практичної діяльності [36, с. 258]. Поряд з тим, Н.В. Хатімов визначає суть даного поняття як галузь теоретичних знань та уявлень про сутність і форми, порядок, умови та закони застосування підходів, методів, прийомів, способів та процедур у процесі практичної діяльності й наукового пізнання [40, с. 374].

Як зазначалося вище, домінуючими серед підходів до трактування методології є визначення вказаного поняття як вчення (51 %) або як сукупності відповідного методичного інструментарію (31 %). Розглядаючи перший

серед наведених підходів, вважаємо за доцільне звернути увагу на суть категорії «вчення». Так, Т.Ф. Єфремова серед визначень вказаного поняття трактує вчення як сукупність теоретичних положень якої-небудь області знань [15]. Поряд з тим, Д.М. Ушаков розглядає вказане поняття як сукупність теоретичних, науково-розроблених положень про яку-небудь область явищ [31]. Із наведеного слідує, що вченням є певна галузь знань, у межах якої об'єднано відповідні науковорозроблені теоретичні положення. Таким чином, підхід, за яким методологія визначається як вчення є аналогічним до підходу, у межах якого вона трактується як галузь знань, що розглядалося вище.

Поряд з тим, вважаємо за доцільне зазначити, що визначаючи методологію як вчення авторами наводяться різні складові цієї галузі знань, якими обґрунтовуються її предмет та межі. Вищевказане узагальнено на рисунку 2.

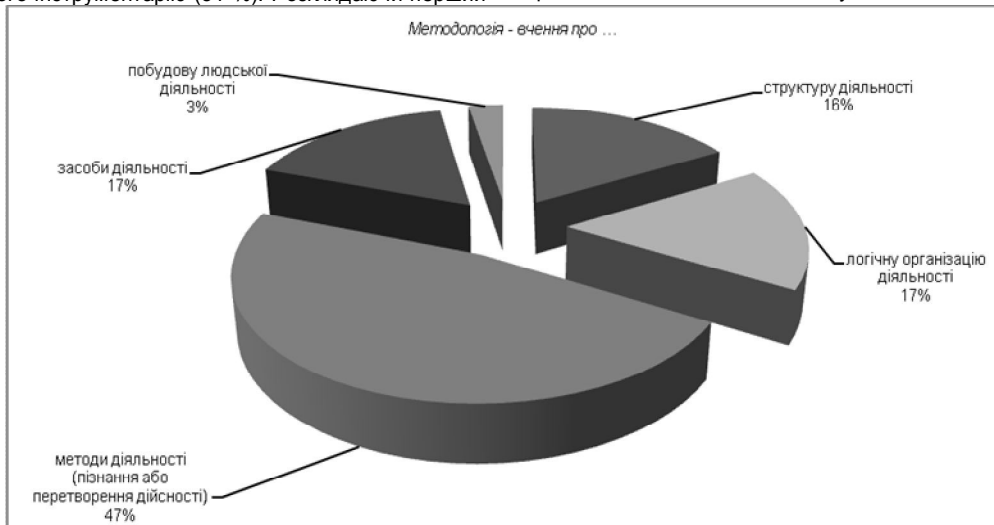

Рис. 2. Структура складових підходу до визначення методології як вчення

За результатом проведеного дослідження (рис. 2), виділено ряд складових визначення методології як вчення. Аналізуючи зміст останніх, встановлено, що вони відносяться до певних категорій діяльності, зокрема її організації (17 %), методів (47 %), засобів (17 %), побудови (3 %) та структури (16 %). Враховуючи

взаємопов'язаність наведених складових, вважаємо за доцільне об'єднати їх у межах досліджуваного підходу.

Поряд з вищевказаним, вагоме місце серед підходів до визначення методології займає її трактування як сукупності певного методичного інструментарію та теоретичних компонентів, структура якого наведена в таблиці 1.

Таблиця 1. Структура складових підходу до визначення методології як сукупності методичного інструментарію й теоретичних компонентів

Складові	Джерело	Питома вага, %	Складові	Джерело	Питома вага, %
1	2	3	4	5	6
<i>Методологія – це сукупність ...</i>					
<i>Методичний інструментарій дослідження:</i>		90	<i>Теоретичні компоненти дослідження:</i>		10
Методи	[16, с. 1068], [20, с. 308], [21, с. 320], [36, с. 258], [40, с. 374]	25	Принципи	[16, с. 1068]	5
Прийоми	[16, с. 1068], [36, с. 258], [40, с. 374], [32, с. 480], [23, с. 536], [41, с. 373], [25, с. 692], [7, с. 522], [2, с. 315], [34, с. 479]	50	Підходи	[40, с. 374]	5
Пізнавальні засоби	[36, с. 258]	5	–	–	–
Способи	[40, с. 374]	5	–	–	–
Процедури	[40, с. 374]	5	–	–	–

За результатом проведеного аналізу, серед складових досліджуваного підходу до визначення методології виділено дві основні групи, зокрема методичний інструментарій, в межах якого зазначаються методи, прийоми, пізнавальні засоби, способи й процедури, та теоретичні компоненти. Серед останніх виділяють принципи та підходи пізнання.

Із наведеного слідує, що у межах досліджуваного підходу методологія розглядається у розрізі двох рівнів пізнання: теоретичному та практичному. Зазначене обумовлює доцільність поділу всіх виявлених у процесі дослідження загальних підходів до трактування методології (рис. 1) відповідно до наведених пізнавальних рівнів. Результати такого поділу представлено на рисунку 3.

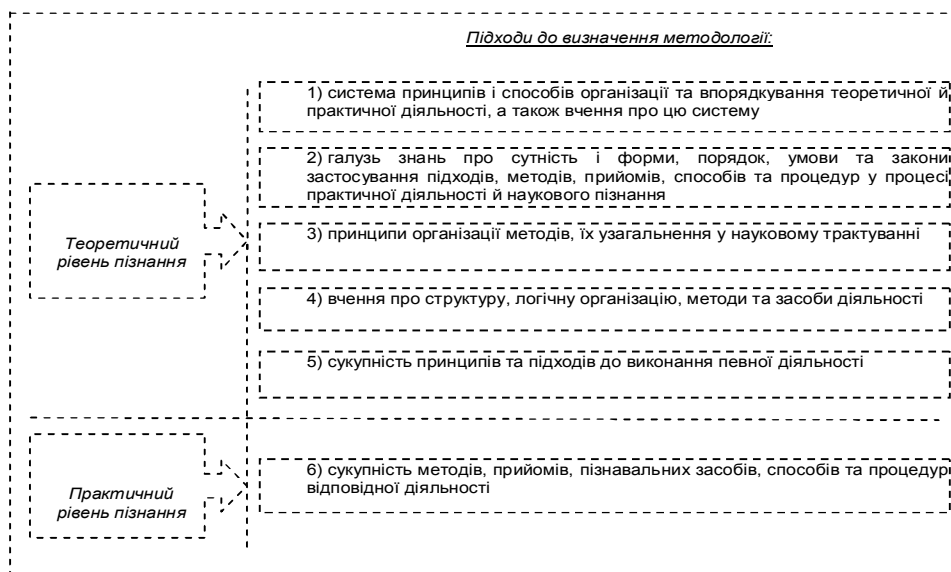

Рис. 3. Систематизація підходів до визначення методології у розрізі теоретичного та практичного рівнів пізнання

За результатами проведеного дослідження, вважаємо за доцільне визначити суть методології як сукупності теоретичних положень про принципи, структуру, побудову й організацію пізнавальної та практичної діяльності, а також порядок і умови застосування методичного інструментарію у межах останньої.

Отже, проведений аналіз дає підстави розглядати методологію як категорію теоретичного пізнання, тоді як

для практичного рівня найбільш характерним є застосування поняття методики. Зазначене обґрунтовується підходами до визначення суті методики.

У процесі дослідження було проаналізовано довідкову літературу на предмет трактування зазначеного поняття. Узагальнення отриманих результатів представлено у формі рисунку 4, в межах якого сформовано структуру існуючих підходів до визначення методики.

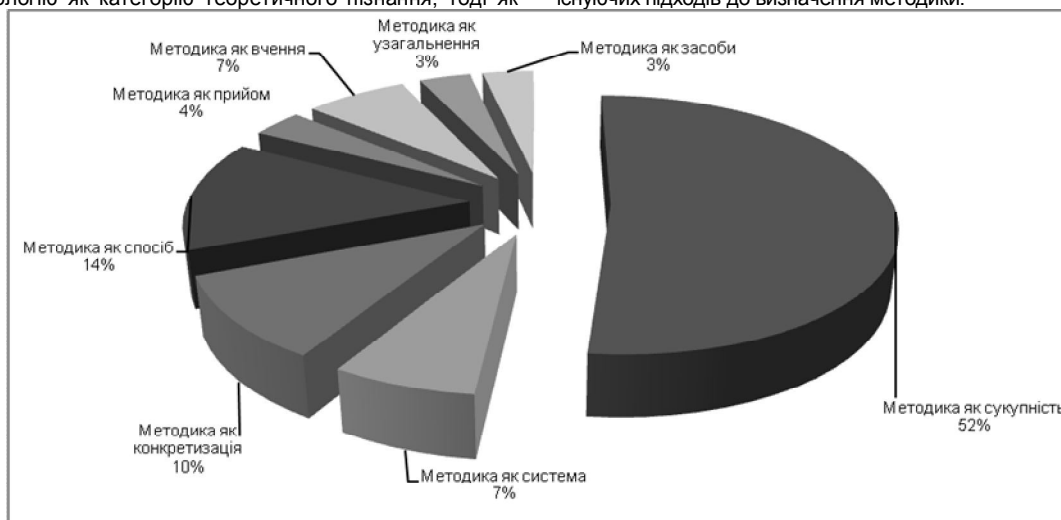

Рис. 4. Структура підходів до визначення методики

На підставі сформованої структури, що наведена на рисунку 4, вбачається, що найбільш розповсюдженим підходом є визначення методики як сукупності методичного інструментарію. Представниками вказаного підходу є М.П. Бажан, І.К. Білодід, В.Г. Бондарчук, Н.С. Васильєва, І.О. Гуржій, М.М. Друченко, В.Є. Дудко, Б.А. Введенський, Н.М. Кушнарєнко, О.М. Прохорова, В.В. Пчолкіна, Л.О. Пустовіт, С.М. Снарська, О.М. Степанов, Н.Ю. Шведова, Н.М. Шейко та інші. У межах вказаного підходу методика визначається як сукупність прийомів, операцій, методів, способів, процедур методу та операцій виконання певної роботи.

Інший підхід визначає методику як спосіб досягнення певної цілі, вирішення задачі тощо. Таке трактування вказаного поняття наводиться в літературі, авторами якої виступають О.М. Прохорова, С.М. Снарська, В.Б. Шапар. Вважаємо за доцільне звернути увагу, що зазначений підхід є досить узагальненим та не передбачає розкриття інформації

щодо складових методики у межах визначення вказаного поняття. Зміст даного підходу розкривається і С.М. Снарською, проте доповнюється визначенням методики ще й як прийому або системи прийомів певної діяльності [16, с. 1068].

Поряд з тим, В.І. Ганін, Н.В. Ганіна, В.Г. Городяненко, К.Д. Гурова вважають, що методикою є система операцій, правил та процедур проведення дослідження. Зокрема, системою визначається порядок, зумовлений правильним, плановим розташуванням, взаємним зв'язком частин чого-небудь [7, с. 1126]. Таким чином, визначаючи методику як систему відповідних складових, передбачається їх взаємозв'язок, що є можливим лише у межах конкретного процесу дослідження, а не у визначенні методики як категорії пізнання.

Одним із підходів є визначення методики як конкретизації методу, прийомів або способів виконання відповідної роботи. Представниками зазначеного підходу

є Т.П. Варламова, Н.А. Васильєва, Н.В. Кожарська, В.В. Кожарський, С.В. Мочерний, Л.М. Неганова та інші, які вважають, що методика є певною деталізацією, вираженою у формі інструкцій, правил, алгоритмів. Проте, із наведеного визначення вбачається обґрунтування одного методу, прийому чи способу, що не охоплює всього пізнавального процесу, в межах якого застосовується відповідний набір методичного інструментарію. Подібними за суттю до вищенаведеного є підхід В.Б. Шапар, за яким методика визначається як засіб реалізації методу [29, с. 249].

Бусел В.Т., М.М. Свердан серед складових визначення суті методики трактують вказане поняття як вчення про методи. Проте, як зазначалося вище, такий підхід є доцільним у межах категорії методології. Аналогічним є трактування методики як узагальнення досвіду, способів, прийомів доцільного здійснення будь-якої діяльності [23, с. 536]. Останнє є властивим у розрізі теоретичного рівня пізнання, а тому є недоцільним у межах визначення методики.

Узагальнення складових вищенаведених підходів до визначення суті поняття методики наведено в таблиці 2.

Таблиця 2. Складові підходи до визначення методики

№ з/п	Підходи	Складові підходу	Джерела
1	2	3	4
1.	<i>Методика як сукупність:</i>	приймів	[16, с. 1068], [5, с. 724], [20, с. 307], [25, с. 692], [2, с. 314], [34, с. 479], [33, с. 95], [7, с. 522], [18, с. 199], [22, с. 261], [24, с. 635], [25, с. 692], [28, с. 426], [43, с. 74]
		операцій	[15, с. 1068], [5, с. 724], [2, с. 314]
		методів	[20, с. 307], [21, с. 320], [22, с. 261], [24, с. 635], [43, с. 74]
		способів	[25, с. 692], [2, с. 314], [34, с. 479], [33, с. 95], [7, с. 522], [25, с. 692], [28, с. 426]
		процедур методу засобів	[28, с. 120] [28, с. 426]
2.	<i>Методика як система:</i>	правил	[8, с. 58], [27, с. 227]
		процедур	[27, с. 227]
		операцій	[27, с. 227]
3.	<i>Методика як конкретизація:</i>	методу	[9, с. 352], [3, с. 375]
		приймів	[12, с. 204]
		способів	[12, с. 204]
4.	<i>Методика як спосіб:</i>	досягнення цілі	[5, с. 724], [30, с. 323]
		організації взаємодії суб'єкта й об'єкта	[29, с. 249]
		вирішення задачі	[5, с. 724]
		формування та обґрунтування знання	[16, с. 1068]
5.	<i>Методика як прийом:</i>	прийом, система прийомів	[16, с. 1068]
6.	<i>Методика як вчення:</i>	про методи	[7, с. 522], [19, с. 60]
7.	<i>Методика як узагальнення:</i>	досвіду	[23, с. 536]
		способів	[23, с. 536]
		приймів	[23, с. 536]
8.	<i>Методика як засоби:</i>	реалізації методу	[29, с. 249]

За результатами проведеного дослідження виявлено, що найрозповсюдженішим підходом до визначення методики є її трактування як сукупності відповідного методичного інструментарію. У процесі аналізу встановлено відсутність доцільності застосування інших підходів, про що зазначалося вище. Узагальнюючи наведене, пропонуємо визначати суть методики як сукупність методичного інструментарію (методів, прийомів, операцій та способів), що застосовується у пізнавальній та практичній діяльності з метою досягнення певної цілі.

Із результатів проведеного дослідження вбачається, що основною складовою як категорії методики, так і методології є метод. Саме метод є підґрунтям, на якому базується методика як практичний процес, та навколо якого розвивається методологія як галузь знань. В межах Філософської енциклопедії за редакцією Ф.В. Константінова виділено ряд характерних властивостей методу, зокрема:

- ясність (загальноприйнятність);
- детермінованість, що пояснюється авторами як відсутність потреби послідовності у застосуванні;
- направленість, яка характеризується у межах підпорядкованості наперед визначеній цілі;
- плідність, що відображається у властивості досягнення окрім встановленої цілі "побічних" результатів, які є не менш важливими;
- здатність забезпечувати досягнення поставленої цілі;
- економність, що полягає у здатності досягати відповідного результату з мінімальними затратами засобів та часу [35, с. 411].

За результатами проведеного дослідження встановлено неоднозначність у підходах авторів щодо тлумачення категорії методу. Структура таких підходів представлена на рисунку 5.

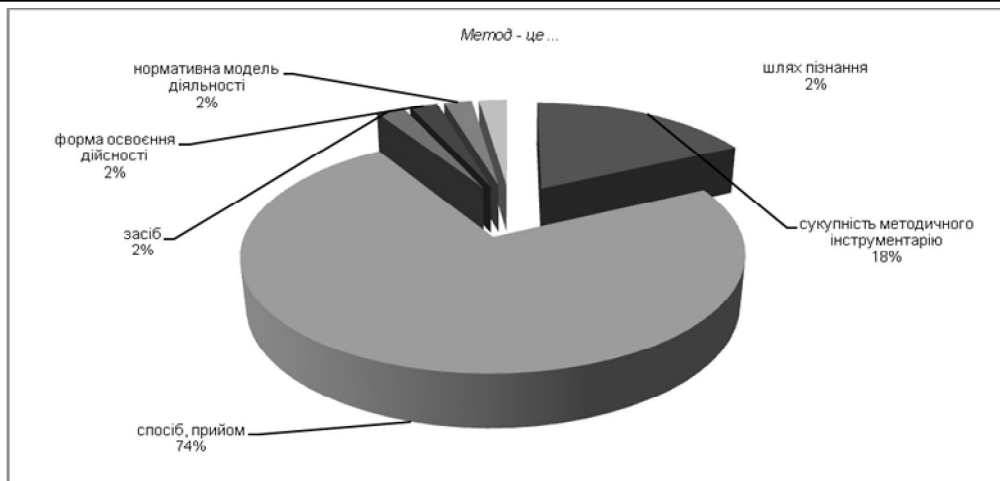

Рис. 5. Структура підходів до визначення суті методу

Отже, серед шести виділених підходів до трактування суті методу найпоширенішим є визначення вказаного поняття як способу або прийому. У межах зазначеного підходу категорія методу розглядається як спосіб, прийом або система прийомів у певній діяльності, спрямована на досягнення відповідної цілі, вирішення задачі, освоєння теоретичної або практичної дійсності. Поряд з тим, вважаємо за доцільне визначити теоретичну суть поняття способу та прийому. Так, у Великому тлумачному словнику сучасної української мови, за редакцією В.Т.Бусел, спосіб розглядається як певна дія, прийом або система прийомів, яка дає можливість зробити, здійснити що-небудь. Під прийомом розуміється спосіб виконання або здійснення чого-небудь[7]. Із наведеного слідує, що зміст категорій прийому та способу є тотожним.

Близьким за змістом є підхід, у межах якого метод розглядається як сукупність прийомів та операцій практичного й теоретичного освоєння дійсності. Проте, в порівнянні з попереднім підходом, в межах вказаного визначення до структури методу включено декілька методичних інструментів.

Менш розповсюдженими є підхід, автор якого розглядає метод як шлях пізнання, трактуючи вказане поняття у межах дослівного перекладу з грецької. Крім того, у структурі систематизованих підходів, виділено трактування методу як нормативної моделі діяльності, спрямованої на виконання певного наукового завдання й реалізованої в сукупності прийомів і процедур [42, с. 138].

Поряд з тим, в енциклопедичному виданні за редакцією Ф.В.Константинова метод трактується як форма практичного або теоретичного освоєння дійсності, сформованого на основі закономірностей розвитку досліджуваного об'єкта та як система регулятивних принципів перетворюючої, практичної чи пізнавальної, теоретичної діяльності [35, с. 409]. Таким чином, суть вказаного підходу є досить подібною до того, у межах якого метод розглядається як спосіб або прийом, проте раціоналізує останній, шляхом уточнення сфери його застосування.

Синтезуючи результати проведеного дослідження зазначимо, що категорія методу походить від практичної діяльності, не зважаючи на його застосування як на практичному, так і на теоретичному рівні. Зазначене пояснюється тим, що використання методу в теоретичній сфері передбачає попередню апробацію його властивостей "на практиці".

Поряд з тим, вважаємо за доцільне визначити суть методу як способу, прийому, або їх сукупності, що застосовуються у теоретичній чи практичній діяльності з метою досягнення відповідної цілі.

Диференційність людської діяльності та видів пізнання передбачає застосування найрізноманітніших методів. Останнє зумовлює формування їх класифікації. За результатами проведеного дослідження узагальнено підходи авторів до класифікації методів, що наведено в таблиці 3.

Таблиця 3. Класифікація методів пізнання

Групи методів	Філософські	Загальні	Загальнонаукові	Конкретнонаукові	Спеціальні	Прикладні
Джерело						
Ганін В.І. Методологія соціально-економічного дослідження / В.І. Ганін, Н.В. Ганіна, К.Д. Гурова. – К.: Центр учбової літератури, 2008. – 224 с.	-	-	+	+	-	-
Єріна А.М. Методологія наукових досліджень: Навчальний посібник / Єріна А.М., Захожай В.Б., Єрін Д.Л. – К.: Центр навчальної літератури, 2004. – 212 с.	-	-	+	-	+	-
Кожарская Н.В. Методология научных исследований в экономике / Н.В. Кожарская, В.В. Кожарский. – Минск: Современ. шк., 2007. – 304 с.	-	-	+	-	+	-
Пилипчук М.І. Основи наукових досліджень: Підручник / Пилипчук М.І., Григор'єв А.С., Шостак В.В. – К.: Знання, 2007. – 270 с.	-	+	+	-	+	-
Свердан М.М. Основи наукових досліджень: Навчальний посібник / М.М. Свердан, М.Р. Свердан. – Чернівці: Рута, 2006. – 352 с.	-	-	+	-	-	-
Соціологічна енциклопедія / [укладач В.Г. Городяненко]. – К.: "Академвидав", 2008. – 456 с.	-	-	+	+	-	+
Философская энциклопедия Т.3 / [гл. ред. Ф.В. Константинов]. – М.: Коммунизм-Наука, 1964. – 584 с.	+	-	-	+	-	-
Чернілевський Д.В. Методологія наукової діяльності: Навчальний посібник / За редакцією професора Д.В. Чернілевського. – К.: Видавництво Університету "Україна", 2008. – 478 с.	-	-	+	-	-	-
Шейко В.М. Організація та методика науково-дослідницької діяльності: Підручник / В.М. Шейко, Н.М. Кушнарєнко. – К.: Знання, 2006. – 307 с.	-	+	-	-	+	-
Всього:	1	2	7	3	4	1

За результатами проведеного дослідження виділено наступні класифікаційні групи методів: філософські, загальні, загальнонаукові, конкретно-наукові, спеціальні та прикладні. Поряд з тим, вивчаючи суть методів кожної із зазначених

груп, встановлено, що авторами ототожнюється зміст та складові конкретно-наукових й спеціальних методів пізнання.

Проаналізуємо суть наведених вище груп. Так, В.П.Константинов звертає увагу на універсальність філософських методів, обґрунтовуючи їх як підґрунтя

діяльності у будь-якій сфері. Такі методи, на думку автора, визначають загальний шлях пізнання. У структурі зазначеної групи виділяються методи емпіричного та теоретичного пізнання. Зазначимо, що диференціація методів у розрізі практичної та теоретичної діяльності є характерною у межах підходів, в яких виділяють загальні й загальнонаукові методи.

Поряд з тим, під конкретно-науковими, спеціальними методами розуміють ті, що застосовуються у межах

відповідної науки або ж галузі знань. Аналогічним змістом трактується й суть прикладних методів.

Зважаючи на виключне пізнавальне значення загальнонаукових методів дослідження, вважаємо за доцільне проаналізувати складові вказаної групи. Як зазначалося вище, методи зазначеної групи класифікуються виходячи із практичної або теоретичної сфери їх застосування. Підходи до класифікації загальнонаукових методів узагальнено в таблиці 4.

Таблиця 4. Класифікація загальнонаукових методів

№ з/п	Джерело	Класифікаційні групи					
		Методи емпіричного дослідження	Методи теоретичного дослідження	Методи емпіричного та теоретичного досл.	Загально-логічні методи	Нові методи	Методи метатеоретичного ренія
1	2	3	4	5	6	7	8
1.	Ганін В.І. Методологія соціально-економічного дослідження / В.І. Ганін, Н.В. Ганіна, К.Д. Гурова. – К.: Центр учбової літератури, 2008. – 224 с.	+	+	+	-	-	-
2.	Єріна А.М. Методологія наукових досліджень: Навчальний посібник / Єріна А.М., Захожай В.Б., Єрін Д.Л. – К.: Центр навчальної літератури, 2004. – 212 с.	+	+	+	-	-	-
3.	Кожарская Н.В. Методология научных исследований в экономике / Н.В. Кожарская, В.В. Кожарский. – Минск: Соврем. шк., 2007. – 304 с.	+	+	+	-	-	-
4.	Малюга Н.М. Наукові дослідження в бухгалтерському обліку: Навчальний посібник для студентів вищих навчальних закладів / Н.М. Малюга. – Житомир: ПП "Рута", 2003. – 476 с.	+	+	+	-	-	-
5.	Пилипчук М.І. Основи наукових досліджень: Підручник / Пилипчук М.І., Григор'єв А.С., Шостак В.В. – К.: Знання, 2007. – 270 с.	+	+	+	-	-	+
6.	Соціологічна енциклопедія / [укладач В.Г. Городяненко]. – К.: "Академвидав", 2008. – 456 с.	+	+	-	+	+	-
7.	Сурмін Ю.П. Майстерня вченого: Підручник для науковця. – К.: Навчально-методичний центр "Консорціум з удосконалення менеджмент-освіти в Україні", 2006. – 302 с.	+	+	-	-	-	-
8.	Чернілевський Д.В. Методологія наукової діяльності: Навчальний посібник / За редакцією професора Д.В. Чернілевського. – К.: Видавництво Університету "Україна", 2008. – 478 с.	+	+	+	-	-	-
9.	Шейко В.М. Організація та методика науково-дослідницької діяльності: Підручник / В.М. Шейко, Н.М. Кушнарєнко. – К.: Знання, 2006. – 307 с.	+	+	+	-	-	-
Всього:		9	9	7	1	1	1

За результатами проведеного дослідження встановлено, що найпоширенішим підходом до класифікації загальнонаукових методів є їх поділ на методи теоретичного та практичного пізнання. Зокрема, у межах теоретичних досліджень застосовуються індукція, дедукція, сходження від абстрактного до конкретного та інші. Поряд з тим, на практичному (емпіричному) рівні характерним є застосування таких методів як спостереження, експеримент, вимірювання, оцінювання, порівняння, візуально-графічних методів та ін. Крім того, значна частина авторів у складі загальнонаукових методів також виділяє ті, що можуть застосовуватися як на теоретичному, так і на практичному рівнях пізнання. До останніх відносять: абстрагування, моделювання, аналіз, синтез, аналогія тощо.

Специфічним є підхід В.Г. Городяненко. Окрім теоретичних та емпіричних методів, автором виділяються загальнологічні та нові методи. До загальнологічних методів автор відносить аналіз, синтез, узагальнення, обмеження, абстракцію, моделювання, індукцію, дедукцію та ін. Вважаємо, що останні за своєю суттю відносяться до методів теоретичного пізнання. Поряд з тим, новими методами, на думку автора, є ті, що виступають наслідком наукового пізнання, зокрема, це системно-структурний аналіз, інформаційно-ентропійний метод, функціональний аналіз, алгоритмізація тощо [27, с. 225]. Крім того, у межах підходу М.І. Пилипчук, А.С. Григор'єва та В.В. Шостак поряд з методами, теоретичного, емпіричного та теоретично-емпіричного рівнів виділено методи метатеоретичного рівня. У складі останніх авторами виділяються діалектичний метод та метод системного аналізу.

Узагальнюючи вищевказане, вважаємо за доцільне загальнонаукові методи розглядати виходячи із сфер їх

застосування, а саме: теоретичної, практичної та теоретично-практичної.

Висновки та перспективи подальших досліджень.

Отже, за результатами проведеного дослідження ідентифіковано загальні підходи до визначення суті понять "методологія", "методика" та "метод", окреслено зміст та складові встановлених підходів. Аналіз останніх забезпечив не лише узагальнення та систематизацію змісту вказаних категорій, а й формування доцільного визначення методології, методики й методу. Отримані результати формують теоретичне підґрунтя подальших досліджень у сфері методологічного забезпечення пізнавальної діяльності.

Список використаної літератури:

1. Большая советская энциклопедия: в 30 т. / [гл. ред. А.М. Прохоров]. – 3-е изд. – М.: 7.Издательство 8."Советская энциклопедия". – Т. 16. – 1974. – 616 с.
2. Большая советская энциклопедия: в 52 т. / [гл. ред. Б.А. Введенский]. – 2-е изд. – М.: Государственное научное издательство "Большая советская энциклопедия". – Т. 27. – 1954. – 661 с.
3. Большая экономическая энциклопедия / [Варламова Т.П., Васильева Н.А., Неганова Л.М. и др.]. – М.: Эксмо, 2007. – 816 с.
4. Большой экономический словарь / [под ред. А.Н. Азрилияна]. – 5-е изд., доп. и перераб. – М.: Институт новой экономики, 2002. – 1280 с.
5. Большой энциклопедический словарь / [под ред. А.М. Прохорова] – 2-е изд., перераб. и доп. – М.: "Большая российская энциклопедия": СПб: "Норинт", 1998. – 1456 с.
6. Большой энциклопедический словарь: в 2-х т. / [гл. ред. А.М. Прохоров]. – М.: Издательство "Советская энциклопедия". – Т.1. – 1991. – 863 с.
7. Великий

тлумачний словник сучасної української мови / [уклад. і голов. ред. В.Т. Бусел]. – К.; Ірпінь: ВТФ “Перун”, 2004. – 1440 с. 8. *Ганін В.І.* Методологія соціально-економічного дослідження / В.І. Ганін, Н.В. Ганіна, К.Д. Гурова. – К.: Центр учбової літератури, 2008. – 224 с. 9. Економічна енциклопедія: у 3-х т. / [відп. ред. С.В. Мочерний]. – К.: Видавничий центр “Академія”. – Т.2. – 2001. – 848 с. 10. Енциклопедія освіти / [гол. ред. В.Т. Кремень]. – К.: Юрінком Інтер, 2008. – 1040 с. 11. *Єріна А.М.* Методологія наукових досліджень: Навчальний посібник / Єріна А.М., Захожай В.Б., Єрін Д.Л. – К.: Центр навчальної літератури, 2004. – 212 с. 12. *Кожарская Н.В.* Методология научных исследований в экономике / Н.В. Кожарская, В.В. Кожарский. – Минск: Современ. шк., 2007. – 304 с. 13. Краткая советская энциклопедия / [под ред. А.Я. Вышинского]. – М.: Государственный институт “Советская энциклопедия”, 1943 – 374 с. 14. *Малюга Н.М.* Наукові дослідження в бухгалтерському обліку: Навчальний посібник для студентів вищих навчальних закладів / Н.М. Малюга. – Житомир: ПП “Рута”, 2003. – 476 с. 15. Новый словарь русского языка. Толково-словообразовательный [Электронный ресурс] / Т.Ф. Ефремова – М.: Русский язык, 2000. – Режим доступа: <http://www.efremova.info/word/uchenie.html> 16. Первый толковый БЭС / [Снарская С.М.] – М.: ИД “РИПОЛ классик”, 2006. – 2144 с. 17. *Пилипчик М.І.* Основи наукових досліджень: Підручник / Пилипчик М.І., Григор’єв А.С., Шостак В.В. – К.: Знання, 2007. – 270 с. 18. Психологічна енциклопедія / [автор-упорядник О.М. Степанов]. – К.: “Академвидав”, 2006. – 424 с. 19. *Свердан М.М.* Основи наукових досліджень: Навчальний посібник / М.М. Свердан, М.Р. Свердан. – Чернівці: Рута, 2006. – 352 с. 20. Словарь иностранных слов / [зав. ред. В.В. Пчелкина]. – 9-е изд., испр. – М.: Русский язык, 1982. – 608 с. 21. Словарь русского языка / [под ред. Н.Ю. Шведовой]. – М.: Русский язык, 1978. – 846 с. 22. Словарь русского языка. Т.2 / [под ред. А.П. Евгеньевой]. – М.: Русский язык, 1983. – 736 с. 23. Словник іншомовних слів / [за ред. О.С. Мельничука]. – Київ: Головна редакція Української радянської енциклопедії, 1985. – 966 с. 24. Словник іншомовних слів: 23000 слів та термінологічних сполучень / [уклад. Л.О. Пустовіт та ін.]. – К.: Довіра, 2000. – 1018 с. 25. Словник української мови: в 11 т. / [ред.: Васильєва Н.С., Друченко М.М., Дудко В.Є та ін.]. – К.: Видавництво “Наукова думка”. – Т. 4. – 1973. – 840 с. 26. Советский энциклопедический словарь / [гл. ред. А.М. Прохоров] – 4-е изд. – М.: Издательство “Советская энциклопедия”, 1988. – 1600 с. 27. Соціологічна енциклопедія / [укладач В.Г. Гордяненко]. – К.: “Академвидав”, 2008. – 456 с. 28. *Сурмі Ю.П.* Майстерня вченого: Підручник для науковця. – К.: Навчально-методичний центр “Консорціум з удосконалення

менеджмент-освіти в Україні”, 2006. – 302 с. 29. Сучасний тлумачний психологічний словник / [В.Б. Шапар]. – Х.: Прапор, 2007. – 640 с. 30. Толковый словарь живого великорусского языка. Т.2 / [В. Даль]. – М., 1881. – 779 с. 31. Толковый словарь русского языка: В 4 т. [Электронный ресурс] / [под ред. Д. Н. Ушакова.]. – Репринтное издание: М., 2000. – Режим доступа: <http://www.dict.t-mm.ru/search?text=%F3%F7%E5%ED%E8%E5> 32. Українська радянська енциклопедія : у 12 т. / [Антонов О.К., Бабій Б.М., Бабичев Ф.С. та ін.]. – 2-ге вид. – К.: Головна редакція Української радянської енциклопедії. – Т.6. – 1981. – 552 с. 33. Українська радянська енциклопедія : у 17 т. / [ред.кол.: Бажан М.П., Білодід І.К., Бондарчук В.Г. та ін.]. – К.: Головна редакція Української радянської енциклопедії. – Т.9. – 1962. – 567 с. 34. Український радянський енциклопедичний словник: в 3-х т. / [ред.кол.: Бажан М.П., Білодід І.К., Гуржій І.О. та ін.]. – К.: Головна редакція Української радянської енциклопедії. – Т. 2. – 1967. – 736 с. 35. Философская энциклопедия: в 5 т. / [гл. ред. Ф.В. Константинов]. – М.: Издательство “Советская энциклопедия” – Т. 3. – 1964. – 584 с. 36. Философский словарь / [под ред. И.Т. Фролова]. – М.: Политиздат, 1991. – 560 с. 37. Философский энциклопедический словарь / [гл. ред. Л.Ф. Ильичев]. – М.: Сов. Энциклопедия, 1983. – 840 с. 38. Философский энциклопедический словарь / [Е.Ф. Губский, Г.В. Кораблева, В.А. Лутченко] – М.: ИНФРА-М, 1997. – 576 с. 39. Философский энциклопедический словарь / [ред.кол.: Аверинцев С.С., Араб-Оглы Э.А., Ильичев Л.Ф. и др.]. – М.: Издательство “Советская энциклопедия”, 1989. – 840 с. 40. Філософський енциклопедичний словник / [Н.В. Хамітов]. – К.: Інститут філософії Національної академії наук України, Абрис, 2002. – 744 с. 41. Філософський словник / [за ред. В.І. Шинкарука]. – К.: Голов. ред. УРЕ, 1986. – 800 с. 42. *Чернілевський Д.В.* Методологія наукової діяльності: Навчальний посібник / За редакцією професора Д.В. Чернілевського. – К.: Видавництво Університету “Україна”, 2008. – 478 с. 43. *Шейко В.М.* Організація та методика науково-дослідницької діяльності: Підручник / В.М. Шейко, Н.М. Кушнарєнко. – К.: Знання, 2006. – 307 с. 44. Энциклопедический словарь: Экономика / В.Г. Золотоголов. – 2-е изд., стереотип. – Мн: Книжный Дом, 2004 – 720 с.

ПАШИНСЬКА І.І. – аспірантка кафедри бухгалтерського обліку обліку Житомирського державного технологічного університету.

Наукові інтереси:
– методика судово-економічної експертизи.

Надійшла до редакції: 11.04.12 р.